

УДК 378.096:331.107

ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ

Хомік О. М.

У статті розглянуто систему поглядів на проблему формування управлінської культури майбутніх економістів у вищих навчальних закладах. Визначено функції, які повинен виконувати майбутній економіст у процесі професійної діяльності. Розкрито зміст поняття "управлінська культура" та наведено визначення поняття "управлінська культура майбутніх економістів". Охарактеризовано роль та значення використання різноманітних форм та методів навчання у формуванні управлінської культури майбутніх економістів.

Ключові слова: професійна діяльність, управлінська діяльність, управлінська культура, майбутній економіст, мультимедійні технології.

В статье рассмотрена система взглядов на проблему формирования управленческой культуры будущих экономистов в высших учебных заведениях. Определены функции, которые должен выполнять будущий экономист в процессе профессиональной деятельности. Раскрыто содержание понятия "управленческая культура" и приведено определение понятия "управленческая культура будущих экономистов". Описаны формы и методы обучения для формирования управленческой культуры будущих экономистов.

Ключевые слова: профессиональная деятельность, управленческая деятельность, управленческая культура, будущий экономист, мультимедийные технологии.

The article shows a system of views on the problem of forming the management culture in prospective economists at higher educational institutions. The author determines the functions that prospective economists should fulfill in their professional activities, reveals the content of the concept of "management culture" and gives definition of the concept of "management culture of prospective economists". The role and importance of using various forms and methods of teaching in the formation of the management culture in prospective economists are described.

Key words: professional work, managerial work, management culture, prospective economist, multimedia technologies.

Постановка проблеми. Соціально-економічні перетворення в Україні, її орієнтація на інтеграцію у європейський освітній простір та інтернаціональний характер економічних відносин у різних сферах діяльності людини визначили принципово нові пріоритети розвитку системи вищої освіти і вимоги до рівня професійної підготовки майбутніх фахівців. У Державній національній програмі "Освіта" ("Україна XXI століття") (1994), Національній доктрині розвитку освіти (2002) наголошено на необхідності забезпечення високої якості професійної освіти, конкурентоспроможності та мобільності випускників вищих навчальних закладів на ринку праці. Виникає потреба пошуку нових моделей і підходів до професійної підготовки майбутніх фахівців, зокрема, економічного профілю, від якості знань і умінь яких значною мірою залежить економічний розвиток нашої країни. Вищі навчальні заклади мають забезпечити відповідну підготовку фахівців саме в управлінській сфері, що допоможе сучасному випускнику мати не тільки достатній рівень фахової та організаційно-адміністративної підготовки, але й бути особистістю, наділеною високою управлінською культурою.

Саме тому набула гостроти проблема формування нового суспільного шару високопрофесійних економістів, які б володіли управлінською культурою, а також особистісними якостями, які забезпечують здійснення різноманітних видів управлінської діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі розвитку суспільства спостерігається значний інтерес як в теоретичних, так і практичних наукових працях щодо проблем управління та культури управлінської праці. Так, Л. В. Васильченко висвітлює формування управлінської культури керівника школи в системі післядипломної педагогічної освіти; Г. А. Дмитренко – формування нової управлінської культури в Україні; Г. В. Єльнікова розкриває проблему управлінської культури керівника загальноосвітнього навчального закладу; Н. І. Кабушкін і Ю. А. Корнажевський досліджують сутність культури керівника в контексті загального та шкільного менеджменту; С.В. Корольок – розвиток управлінської культури керівника загальноосвітнього навчального закладу в процесі підвищення кваліфікації; Г. Л. Хаєт характеризує культуру керівника в розрізі корпоративної культури організацій XXI століття; В. В. Олійник і В.В. Медведь розглядають управлінську культуру керівника з позицій цільового управління. Водночас проблема управлінської культури залишається відкритою, не означена і не розкрита у всій її складності з численними взаємозв'язками та тонкощами.

Мета статті – розглянути систему поглядів на проблему формування управлінської культури майбутніх економістів у вищих навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу. Орієнтація України на економічні системи розвинутих країн світу зумовили появу нових вимог щодо формування готовності студентів економічного профілю до майбутньої управлінської діяльності. Пріоритетним напрямом навчання студентів економічних вищих навчальних закладів, на думку К. Є. Рум'янцевої, є творчий характер підготовки, конкурентоспроможність випускників, високий професіоналізм. Сучасні випускники економічних ВНЗ повинні вміти творчо мислити і так само підходити до вирішення економічних проблем [10].

Г. І. Матукова виокремлює такі вимоги щодо професійної компетенції управлінців: знання й розуміння управлінської праці та процесів управління; знання посадових та функціональних обов'язків управлінця, володіння засобами досягнення мети й підвищення ефективності роботи організації; вміння використовувати сучасну інформаційну технологію та засоби комунікації, необхідні в управлінському процесі; володіння майстерністю управління людськими ресурсами; володіння майстерністю творчо формувати зовнішні зв'язки; здатність до самооцінки, вчасно робити правильні висновки й безперервно підвищувати свою кваліфікацію [5, с. 106].

В. В. Острова стверджує, що до сучасних економістів висуваються такі вимоги: здійснення економічної діяльності на підприємстві, яка спрямована на підвищення ефективності і рентабельності виробництва; виконання розрахунків по матеріальних, трудових і фінансових затратах, які необхідні для виробництва і реалізації випущеної продукції; здійснення економічного аналізу господарської діяльності підприємства; визначення економічної ефективності організації праці і виробництва, введення раціоналізаторських пропозицій; ведення обліку економічних показників і результатів виробничої діяльності підприємства, підготовка періодичної звітності [7].

Є. С. Романова звертає увагу на той факт, що видами діяльності економіста є: вивчення економічних відносин, що виникають між людьми в процесі виробництва; збір, обробка, впорядкування інформації про економічні явища і процеси з метою досягнення найвищих результатів діяльності підприємств і організацій; аналіз процесу і результату економічної діяльності, оцінка ефективності та розробка й реалізація заходів щодо їх подальшого вдосконалення; планування діяльності підприємства, його витрат і прибутку; визначення системи праці та заохочень для всіх категорій працівників підприємства; планування, використання ресурсів, витрат підприємства; контроль за виконанням фінансово-господарської діяльності; розрахунок потреби підприємства, організації в кадрах; дослідження причин перевитрат фонду заробітної плати; переробка великих об'ємів інформації, вираженої в цифрах; економічне обґрунтування довідок, періодичної звітності, анотацій та оглядів [9, с. 428].

На нашу думку, основною функцією економіста є розробка і координація виконаних планових завдань на основі статистичної звітності. Крім того, майбутній економіст у процесі професійної діяльності повинен виконувати такі функції:

- здійснення економічної діяльності підприємства, яка спрямована на підвищення ефективності і рентабельності виробництва, якості виробленої і освоєння нових видів продукції; досягнення високих кінцевих результатів при оптимальному використанні матеріальних, трудових і фінансових ресурсів;

- складання бізнес-планів підприємства із забезпечення збільшення об'ємів збуту продукції і збільшення прибутку; визначення економічної ефективності організації праці і виробництва, впровадження нової техніки і технологій, раціоналізаторських пропозицій і винаходів;

- участь у проведенні маркетингових досліджень і прогнозування розвитку виробництва; ведення обліку економічних показників результатів виробничої діяльності підрозділів підприємства, а також облік укладених договорів;

- планування рентабельності підприємства;

- здійснення оцінки роботи кадрів у процесі контролю за їх діяльністю;

- прийняття управлінських рішень у невизначених ситуаціях;

- оцінювання негативних наслідків від прийняття управлінського рішення щодо керування відповідними процесами та системами.

Як зазначає С. Редько, для підготовки фахівців економічного профілю, готових до виконання управлінських завдань в умовах ринкової економіки, необхідно навчитися використовувати природний потенціал кожної особистості. Автор вважає, що з метою підвищення ефективності підготовки фахівців, майбутніх управлінців, необхідно: досліджувати властивості студентів на всіх рівнях структури особистості (психофізіологічному, психічному та соціально-психологічному) та враховувати їх у процесі навчання; спрямувати професійне навчання студентів на підготовку їх до управлінської діяльності; передбачити використання новітніх педагогічних технологій у навчально-виховному процесі з метою розвитку управлінських здібностей студентів; забезпечити закріплення набутих знань та постійний тренінг первинних управлінських навичок [8].

В той же час недостатній рівень професіоналізму та управлінської культури фахівців економічного профілю не лише гальмує поширення організаційної культури, але й стримує організаційний розвиток підприємств, установ, організацій. Тому недостатньо підготовленому, неерудованому керівникові, який не володіє в достатній мірі елементами загальної та управлінської культури, важко, а то й неможливо за своїти елементи культури організації, не кажучи вже про те, щоб бути її активним носієм та пропагандистом у середовищі підлеглих.

Сутність сучасної управлінської культури полягає в її діалогічному характері, попередженні відчуження між суб'єктами управлінської системи, у підпорядкованості їх зусиль, цінностей і відповідальності у досягненні мети, орієнтованої на одержання якісної освіти.

Під терміном "управлінська культура" Л. Васильченко розуміє "цілісну властивість особистості, яка має прояв у процесі професійної управлінської діяльності; характеризує особливості свідомості, поведінки, спілкування та управлінської діяльності керівника; забезпечує усвідомлення та культуродоцільність професійної діяльності; стимулює творчий розвиток керівника" [2, с. 16].

Поняття "управлінська культура" С. В. Королюк трактує як "різновид професійної культури, який складається з політичної, правової, адміністративної, менеджерської, організаційної, соціально-психологічної, інформаційної, комунікативної та економічної культур і є інтегральним утворенням щодо системи знань і вмінь, особистісних якостей, мотивів і цінностей, які реалізуються під час управління [4, с. 88].

Під управлінською культурою майбутнього економіста ми розуміємо динамічне системне утворення, що охоплює сукупність знань, умінь і навичок, а також особистісних якостей студента, які забезпечують ефективність здійснення різноманітних видів управлінської діяльності.

Підвищення культурного рівня фахівців, за твердженням В. Медведя, має здійснюватися через підвищення культури прийняття рішень, застосування контролю, делегування повноважень, взагалі у виконанні управлінських функцій; також через підвищення власного рівня культури спілкування, поведінки, використання влади, урахування сумісності працівників та їхніх індивідуальних особливостей; покращення стилю керівництва колективом, а саме: формування його демократичних рис [6].

Досліджуючи проблему вдосконалення управлінської підготовки фахівців, Л. Товажнянський і О. Романовський встановили, що її ефективність значною мірою забезпечується використанням інноваційних педагогічних технологій і рефлексивно-інноваційних методів (організаційно-дійові ігри, психологічні практикуми, тренінги) їх підготовки [11].

Об'єктивну необхідність формування справжнього управлінця під час навчання в виші, як підкреслює В. М. Акименко, складають системні знання про цільове створення необхідних і достатніх навчальних можливостей для виконання студентами різних управлінських ролей – від виконавця до керівника, виходячи з особливостей майбутньої професійної діяльності. Своєрідність і контекст умов професійної діяльності майбутнього фахівця, на думку автора, повинні лежати в основі організації процесу навчання у виші [1, с. 3].

Розвиток управлінської культури майбутніх економістів передбачає використання сучасних форм та методів навчання. Освіта, як вважає І. А. Допіра, має орієнтуватись на діяльність, розвивальні технології, які формують у студентів уміння вчитися, оперувати і управляти інформацією, швидко приймати рішення, пристосовуватись до потреб ринку праці (формувати основні життєві компетенції). Світовий процес переходу до інформаційного суспільства, а також економічні, політичні і соціальні зміни, що відбуваються в Україні, зумовлюють необхідність прискорення реформування системи освіти [3, с. 108].

Особливого значення при формуванні управлінської культури майбутніх економістів у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу потрібно надавати запровадженню інноваційних освітніх технологій, що зумовлюють заохочування студентів до свідомого навчання та мислення, розвитку особистісних якостей та загальних компетенцій. Одним із засобів, що спрямовані на набуття майбутніми економістами вмінь керувати виробничим процесом, орієнтуватись в конкретних ситуаціях, оперативно і творчо вирішувати практичні завдання, є мультимедійні технології.

Як стверджує І. А. Допіра, мультимедійні програми можуть забезпечити принципово нову якість освіти: обмін інформацією між студентом і технічною системою проходить у діалогічній формі, сама комп'ютерна технологія забезпечує нові можливості щодо організації паралельного навчання і контролю знань, надає реальну можливість практичного впровадження індивідуалізованого навчання. Форми практичного використання мультимедійних програм можуть бути різноманітними. Мультимедійні матеріали можуть використовуватись перед вивченням навчального матеріалу як вступ до теми, як матеріал для самостійного опрацювання навчальної інформації, як засіб контролю і самоконтролю якості та повноти знань студентів тощо [3, с. 109]. Використання мультимедійного навчального середовища на заняттях, стверджує автор, сприяє формуванню понять, відпрацюванню навчальних умінь та навичок, контролю та самоконтролю; засвоєнню навчального матеріалу, організації індивідуальної роботи студентів. Систематичне і цілеспрямоване використання мультимедійних навчальних програм під час навчання істотно впливає на якість знань і рівень пізнавальної активності, змінює характер взаємовідносин між викладачем і студентом [3, с. 109].

Аналіз системи поглядів щодо формування управлінської культури особистості дозволяє дійти висновку, що формування управлінської культури у майбутніх економістів має здійснюватися з урахуванням особливостей управлінської діяльності. При цьому підготовка студентів має базуватись на цінностях управлінської діяльності, інформаційних технологіях професійної підготовки.

Висновки. Таким чином, професійна підготовка майбутнього економіста у вищому навчальному закладі спрямована не тільки на підготовку фахівця, який володіє технічними, правовими, фінансовими та економічними знаннями, але й на озброєння їх знаннями, уміннями і навичками, а також особистісними якостями, які забезпечують ефективність здійснення різноманітних видів управлінської діяльності. Якість формування управлінської культури фахівців економічного профілю залежить від запровадження форм і методів активного навчання у вищих навчальних закладах.

У перспективі планується дослідження формування управлінської культури майбутніх економістів засобами мультимедійних технологій.

Література

1. Акименко В. М. Управленческая культура личности как социально-педагогический феномен системы высшего профессионального образования : автореф. дисс. на соиск. учен. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 "Общая педагогика, история педагогики и образования" / Акименко В. М. – Липецк, 2001.

2. Васильченко Л. В. Формування управлінської культури керівника школи в системі педагогічної освіти : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Васильченко Л. В. – Т., 2006. – 20 с.
3. Допіра І. А. Підвищення ефективності комунікативної взаємодії викладача та студентів під час використання мультимедійних технологій / І. А. Допіра // Якість освіти: фактори формування і технології підтримки. – Одеса : ОНЕУ, 2013. – 144 с.
4. Королюк С. В. Управлінська культура керівника школи / С. В. Королюк // Постметодика. – 2003. – № 5–6. – С. 85–88.
5. Матукова Г. І. Використання професійних ситуацій і проектів на заняттях у вищій школі економічного профілю / Г. І. Матукова // Вісник Черкаського університету. Серія "Педагогічні науки". – 2009. – Вип. 166. – С. 106–110.
6. Медведь В. В. Розвиток управлінської культури професійно-технічного навчального закладу : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Медведь В. В. – Луганськ, 2007. – 20 с.
7. Островая В. В. Формирование коммуникативной компетентности у будущего экономиста [Електронний ресурс] / В. В. Островая. – Режим доступу: teoria-practica.ru/-5-2012/pedagogics/ostrovaya.pdf. – Назва з екрана.
8. Редько С. Розвиток особистості студента – майбутнього економіста в процесі професійної підготовки [Електронний ресурс] / С. Редько. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/npo/2005_2/Redko.pdf. – Назва з екрана.
9. Романова Е. С. 99 популярных профессий. Психологический анализ и профессиограммы / Е. С. Романова. – СПб. : Питер, 2008. – 464 с.
10. Рум'янцева К. Є. Підготовка майбутніх економістів до розв'язування творчих фахових завдань засобами моделювання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Рум'янцева К. Є. – Вінниця, 2009. – 20 с.
11. Товажнянський Л. Керівник – професіонал нової формації (Нові аспекти удосконалення вищої технічної освіти на сучасному етапі) / Л. Товажнянський, О. Романовський // Вища освіта України. – 2002. – № 1. – С. 34–38.